

*Г. М. Грищенко,
д. е. н., професор, чл.-кор. НАПНУ, заслужений працівник освіти України, ректор,
Київський національний університет технологій та дизайну*

ПРОДОВОЛЬЧА САМОЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ РЕГІОНУ В УМОВАХ ДЕІНТЕГРАЦІЇ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

У статті розглянуто умови продовольчої та економічної самозабезпеченості регіону в умовах деінтеграції агропромислового виробництва, запропонована методика розрахунків, пов'язаних з обсягами ввозу та вивозу продовольчих продуктів у межах регіону, рівня самозабезпеченості регіону та потенційні можливості експорту. Проведений розрахунок сальдо експортно-імпортних можливостей на основі коефіцієнтів схильності регіону до ввозу чи вивозу продовольчої продукції.

Ключові слова: продовольча самозабезпеченість регіону, деінтеграція агропромислового виробництва, експортно-імпортне сальдо, коефіцієнти схильності регіону до ввозу або вивозу, експортний потенціал регіону.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У процесі деінтеграції управління економікою державлення і приватизації підприємств (деінтеграції) державне втручання в економічну діяльність постійно звужується, а роль регіональних територій у проведенні аграрних реформ, трансформації форм власності, розвитку самостійного підприємства, розвитку ринкової та соціальної інфраструктури, необхідності продовольчої та економічної забезпеченості населення регіонів постійно зростає. За таких умов надзвичайно важливим напрямом дослідження є обґрунтування продовольчої самозабезпечення окремих регіонів, розробка методів забезпечення підтримки прийняття рішень у процесі деінтеграції агропромислового виробництва [4].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження процесів формування продовольчої самозабезпечення регіону в умовах деінтеграції агропромислового виробництва присвятили свої праці О.В. Власюк, В.М. Геєць, Купідзе Л.С., Костякова А.А., Зінов'єв І.Ф. Нестеренко С.А. Андрійчук В.П., Д.О. Семенова, О.С. Вовк та інш. В той же час проведені дослідження засвідчили наявність у цій сфері значної кількості невирішених проблем, зокрема вивчення можливості диверсифікації інтегрованого виробництва, потребує вдосконалення методологія розрахунків показників ввозу-вивозу продукції, практично не досліджені аспекти взаємозв'язків стану сучасного продовольчого ринку і застосовуваних технологій, впливу динаміки виробництва продовольчої продукції на одну особу з метою прийняття доцільних рішень тощо.

З огляду на це, метою статті є вивчення і дослідження актуальних проблем в сфері продовольчої самозабезпеченості регіону в умовах деінтеграції агропромислового виробництва.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

При вивченні процесів, що забезпечують продовольчу самозабезпеченість регіону в умовах деінтеграції агропромислового виробництва, важливим є визначення функціональної структури АПК [1].

Суть такого підходу полягає у відокремленні:

— сфери, власне, виробництва, яке принципово не може бути замінено ніякими технологічними нововведеннями у промислових галузях;

— промислових галузей, функція яких зводилася до матеріально-технічного забезпечення і технологічного обслуговування сільського виробництва з метою отримати заплановані обсяги виробництва;

— торгово-маркетингових галузей, функція яких — забезпечення послідовного руху продукції в продаж маркетингового циклу.

Ці галузі забезпечують постійну адаптацію агропромислового виробництва до потреб споживачів. Досягнення технологічних вимог виробництва здійснюється на основі можливостей розвитку ресурсів і ефективності природних умов (табл. 1).

Методичною основою розробки концептуальних положень формування продовольчої самозабезпеченості регіону на перспективу можуть бути як методи традиційного економічного аналізу, так і економіко-математичні методи і моделі, які дають змогу кількісно оцінити довгострокові тенденції економічного росту [2; 3].

Аналіз догострокової динаміки виробництва продовольчої продукції на одну особу в регіоні показує, що виробництво зернових культур в 2010 р. склало 69,5% обсягу виробництва 1990 р., відповідно соняшнику – 88,2%, винограднику — 38,4%. Становище, що склалося, свідчить про втрату необхідної продуктивності і результативності в сфері природних ресурсів. Як бачимо, при використанні майже однакових обсягів затрат, у рослинництві одержуємо різні кінцеві результати: в процесі виробництва зернових культур відношення максимального і максимального відхилення складає 55%, соняшнику — 41, картоплі — 39,2, винограду — 20%.

Встановлено, що однією з основних причин такого становища є стійка відсутність технологічної і економічної компенсації в рослинництві втрати інтегрованих зв'язків при виробництві продукції. З іншого боку, як затрати, так і кінцеві результати являють собою багатоконпонентний набір різномірних ресурсів. Отже, економічна ефективність охоплює узагальнюючі показники використання живої праці, виробничих потужностей і основних виробничих фондів, сировинних та матеріальних ресурсів, а також якості продукції сільського господарства.

По-перше, в зв'язку з цим ставиться задача досягти значного покращення якості продукції, яка відповідала б вимогам ринку. По-друге, в умовах економічних зрушень між процесом виробництва та агроресурсами формується закономірний внутрішній зв'язок, який, з одного боку, розширює можливості залучення агроресурсів в господарський оборот на інтенсивній основі, а з іншого — зумовлює необхідність матеріало- та енергозбереження.

Тому поряд з вивченням умов використання агроресурсів у галузях АПК виникає необхідність розрахунків, пов'язаних з обсягами ввозу та вивозу сільськогосподарських продуктів у межах регіону.

Для вирішення цієї задачі вводяться дві системи коефіцієнтів.

Перша система коефіцієнтів характеризує товарність кожної галузі АПК (R_i) і представлена у вигляді відношення вивозу до обсягу місцевого виробництва, тобто:

$$R_i = \frac{W_i}{X_i}$$

де i — вид сільськогосподарської продукції, $i=1,2,\dots,n$;

n — кількість видів продукції, що ввозиться;

W_i — обсяг експорту за межі регіону продукції i -ого виду;

X_i — обсяг місцевого виробництва продукції i -ого виду.

Таблиця 1. Виробництво продукції АПК на одну особу (рослинництво кг) в АПК АР Крим

	Роки									2010 р. у% до 1990 р.
	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Продукція сільського господарства, грн.	2603	1332	1162	1295	1337	1520	1803	1887	1808	69,5
Продукція рослинництва, грн.	1286	716	660	527	532	639	891	945	881	68,5
Зернові культури	787	575	434	490	517	522	738	708	599	76,1
Соняшник	17	14	15	11	16	7	12	8	15	88,2
Картопля	100	127	102	67	76	79	149	171	156	156,0
Овочі	169	86	76	54	68	89	122	170	170	100,6
Плоди та ягоди	198	34	55	25	16	23	45	33	49	24,7
Виноград	125	44	72	49	25	50	50	53	48	38,4

Друга система коефіцієнтів характеризує частку імпорту в загальному обсязі продукції, що споживається в регіоні, тобто:

$$R_i = \frac{V_i}{X_i - W_i + V_i},$$

де V_i — імпорт сільськогосподарської продукції іго виду.

Порівняльний аналіз обох коефіцієнтів показує, що коефіцієнти першої системи характеризують тенденцію регіону до експорту продукції, коефіцієнти другої системи — до імпорту продукції.

Залежно від цього можна говорити про рівень самозабезпеченості регіону продукцією сільського господарства та потенційні можливості експорту.

$$V_i = \frac{1 - R_i}{1 - R_i} \times R_i \times X_i = Q_i \times X_i$$

Саме Q_i являє собою відношення імпорту до місцевого виробництва. Під час планування і вирішення реальних задач максимізується обсязі кінцевого продукту, а складовою частиною його є сальдо ввозу та вивозу. Йдеться про зовнішнє сальдо експортно-імпортних можливостей. Згідно з наведеними вище аргументами воно має вигляд:

$$S_i = W_i - V_i = R_i \times X_i - Q_i \times X_i$$

Аналізуючи розроблену модель, можна констатувати, що сальдо зовнішнього обороту рівне 0, якщо адекватні обсяги експорту та імпорту. Якщо сальдо має позитивний знак — експорт переважає над ввезенням сільськогосподарської продукції. Якщо сальдо має від'ємне значення, то регіон імпортує продукцію ззовні для внутрішнього споживання. Для проведення розрахунків на перспективу необхідно обґрунтувати коефіцієнт схильності регіону до ввозу чи вивозу сільськогосподарської продукції.

Особливо важливого значення набуває розрахунок його показника в сучасних умовах, коли, з одного боку, регіон прагне досягти максимального самозабезпечення продукцією сільського господарства та її переробки, а з іншого-самостійно здійснює пошуки найкращих ринків збуту своєї сільськогосподарської продукції для отримання прибутків.

Отже, при плануванні господарської діяльності об'єктів управління необхідно ретельно вивчити всі фактори, що впливають на експортний потенціал регіону; обґрунтувати обсяги внутрішнього споживання та імпорту необхідної продукції:

$$W_t = R_t X_t$$

$$S_t = W_t - V_t$$

$$S_t = R_t X_t - Q_t X_t$$

Дослідження особливостей формування агропромислового комплексу АР Крим на сучасному етапі по-казує, що вони включають при переході до нового етапу розвитку економіки такі аспекти: 1) посилення міжгалузевих зв'язків сільського господарства з суміжними галузями з одночасно тенденцією зростання збалансованості і взаємозалежності; 2) формування вертикально інтегрованих агропромислових підприємств. З цього випливає, що агропромислове виробництво в умовах міжгалузевих зв'язків, що існують з часів відокремлення промислових галузей, можливе лише за рахунок формування інтегрованих характеристик цих зв'язків.

Виходячи з того, що суспільний поділ праці передбачає диференціацію і інтеграцію галузей, можна зробити висновок, що формою організаційно-економічного розвитку суспільства є функціонально-галузевий системогенез, який здійснюється у напрямі зростання цілісності організаційно-економічних систем, об'єктивною основою якої є міжкомпонентні взаємозв'язки між галузями АПК.

Дослідження показують, що система самозабезпечення охоплює триаду сфер: сільськогосподарської, індустріально технологічної і маркетингової, — то з точки зору доцільно передбачити певну модифікацію змісту цих складових у рамках ролі і впливу системи на перспективу. Так, роль сільського господарства все більше зводиться до його природно-біологічного моменту; роль промисловості модифікується в напрямі всебічної адаптації до технологічних потреб сільського господарства; роль торгово-маркетингової складової все більше виступає критерієм визначення економічної доцільності й ефективності аграрно-індустріального синтезу.

Їх системне поєднання потребує розробки економічного механізму моніторингу розвитку взаємозв'язків окремих галузей АПК. Економічний механізм розвитку продовольчої самозабезпеченості регіону — це сукупність взаємопов'язаних організаційно-економічних методів впливу на узгодження інтересів підприємств, які забезпечують взаємні дії і організаційну направленість у просуванні продукту від виробника до споживача, пропорційність, ритмічність і оптимальний режим роботи всіх ланок єдиного технологічного процесу до інтегрованого виробництва. Він повинен відповідати таким основним вимогам [6]:

1) регулювати своєчасно виробничо-економічні відносини, які сприяють підвищенню ефективності кінцевих результатів;

2) створювати підприємствам умови зацікавленості в розширеному відтворенні на принципах самоокупності, еквівалентного обміну, що відповідає інтересам суспільного виробництва;

3) сприяти формуванню, забезпеченню структури і обсягу виробництва, потребам споживача, збалансуванню галузей АПК, ритмічності виробництва.

Їх реалізація буде сприяти впровадженню економічних методів господарювання на принципах ринкових вимог.

Оскільки задоволення потреб населення відбувається не тільки за рахунок місцевого виробництва, але й за рахунок ввезення продукції з інших регіонів, важливого значення набуває формування територіальної спеціалізації виробництва [5]. В зв'язку з цим у розробці концентрації формування продовольчого самозабезпечення регіону удосконалено спеціалізації виробництва як одного із заходів державного регулювання повинно належати важливе місце.

ВИСНОВКИ

Дослідження продовольчої самозабезпеченості регіону в умовах деінтеграції агропромислового виробництва показує, що, враховуючи регіональні природні умови, для України необхідно розробити свій власний механізм формування концепції самозабезпеченості із врахуванням світового досвіду в цій сфері. Такий механізм як основа розробки перспективних напрямів повинен базуватися на застосуванні методів економіко-математичного моделювання.

Встановлено, що економіко-математичний системний підхід, що використовується при аналізі підсистем сільськогосподарського виробництва, дозволяє одержати обґрунтовані висновки і на їх основі рекомендації направлені на досягнення сталих кількісних і якісних показників продовольчої самозабезпеченості регіону.

Література:

1. Вербицький І.С. Концептуальні засади стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону // Актуальні проблеми економіки. — 2007. — № 8 (74). — С. 157—165.
 2. Том'юк Г.М. Особливості адаптації сільськогосподарських підприємств до умов зовнішнього середовища. // Зб. наук. праць Таврійського державного агротехнологічного університету (Економічні науки). — Мелітополь, 2011. — № 2 (14). — С. 347—352.
 3. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств (Електронний ресурс) / В.Г. Андрійчук. — (2-е вид., доповн. і перер.). — К.: КНЕУ, 2002. — 624 с.
 4. Купідзе Л.С. Фактори формування та розвитку експертного потенціалу регіону // Збірн. наук. праць Таврійського державного агротехнологічного університету (Економічні науки). — Мелітополь, 2011. — № 2 (14). — С. 169—179.
 5. Колішкіна Н.І. Державне регулювання розвитку спеціалізації с.г. виробництва // Збірн. наук. праць Таврійського державного агротехнологічного університету (Економічні науки). — Мелітополь, 2011. — № 2 (14). — С. 169—179.
 6. Долішній М. Ринкові механізми регіонального розвитку / М.І. Долішній, О.С. Мошенець // Регіональна економіка. — 2001. — № 1. — С. 7—15.
- Стаття надійшла до редакції 21.05.2012 р.*